

Наукові надбання як основа для наступних кроків на шляху інтеграції штучного інтелекту в систему правосуддя

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2025

Дата публікації: 2025-01-09

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/naukovi-nadbannia-iaak-osnova-dlia-nastupnykh-krokov-na-shliakhu-integratsii-shtuchnoho-intelektu-v-systemu-pravosuddia/>

Відомості про автора

Берназюк Ян

Суддя Касаційного адміністративного

суду у складі Верховного Суду

Анотація

Готуючи свою першу публікацію, присвячену залученню ШІ (Artificial intelligence) у систему правосуддя (посилання), був вражений якістю та кількістю наукових досліджень і професійних юридичних оглядів, проведених в Україні лише за останні два роки, які окреслюють основні переваги та ризики використання нових цифрових технологій у судовій системі.

Більшість цих досліджень та публікацій звертають увагу на відсутність належного нормативного регулювання у цій сфері та на значну кількість ризиків, які можуть існувати при несистемному впровадженні ШІ. При цьому основна частина авторів відзначає існування вже реальних можливостей для суттєвого підвищення ефективності впровадження сучасних технологій у правниче середовище.

Очікується, що у недалекому майбутньому відбудеться суттєвий прогрес у інтеграції ШІ у систему правосуддя, що вимагатиме належного нормативного, методологічного, технологічного та освітньо-навчального забезпечення. Саме науковці та практики, що професійно досліджують ці питання, можуть стати інтелектуальною основою для впровадження таких змін.

У дослідженні професора з прав людини Ліверпульського університету Костянтином Дегтярьовим та старшого викладача з міжнародного публічного права в Королівському коледжі Лондона Нікколо Ріді "Використання наукових праць Європейським судом з прав людини" (посилання 1, посилання 2), яке було окремо обговорено в межах JustTalk Context Special з ініціативи Расіма Бабанли (посилання), міститься загальна думка про те, що наукові праці загалом мають важливе значення, оскільки вони слугують цінним джерелом для тлумачення міжнародного та національного права, сприяють глибшому розумінню контексту правових питань та забезпечують академічну підтримку для прийняття обґрунтованих рішень.

Важливо врахувати, що Україна вже займає лідерські позиції у відповідних світових рейтингах (у 2024 році Україна посіла перше місце у світі за рівнем залученості громадян (E-Participation) до державних онлайн-сервісів та п'яте місце за рівнем розвитку цифрових держпослуг, повідомляє Мінцифри з посиланням на дослідження E-Government Development Index (міжнародний рейтинг ООН, оцінює рівень електронного урядування у 193 країнах та залученість громадян до взаємодії з державою через електронні сервіси) (посилання; посилання).

Юлія Москвитин та доктор Агне Ліманте (Інститут права Литовського центру соціальних наук) у своєму дослідженні «Integrating Artificial Intelligence in Ukraine's Courts. State of Play and Future Prospect» ("Інтеграція штучного інтелекту в судову систему України: стан і перспективи") (посилання) справедливо звертають увагу

на прогрес та виклики інтеграції штучного інтелекту в судову систему України в умовах війни та європейської інтеграції, підкреслюючи потенціал цих технологій у підвищенні ефективності, прозорості та доступу до правосуддя. До важливих подій у цій сфері віднесено розробку бази даних рішень Верховного Суду з використанням AI (2023): створено інструмент, який дозволяє ефективно знаходити релевантну юридичну інформацію, зокрема шляхом аналізу та порівняння правових термінів у документах із відповідними рішеннями Верховного Суду (посилання), а також обговорення використання генеративного AI на Всеукраїнському семінарі суддів (квітень 2024 року): Верховний Суд розглядав можливості застосування таких інструментів, як OpenAI ChatGPT і Microsoft Gemini, для допомоги суддям у пошуку законодавства, перекладі рішень ЄСПЛ, перевірці текстів судових рішень на помилки та автентичності доказів (посилання).

Новини про останні відкриття та прогнози стосовно можливостей ШІ вражають, хоча і потребують критичної оцінки.

Так, дослідниками зі Стенфордського університету та компанії Google DeepMind стверджують, що нові можливості ШІ дозволяють за дві години аналізу будь-якої людини створити цифрового агента, який з 85-відсотковою точністю відтворює її особистість (посилання). Це виглядає сенсаційним проривом у сфері технологій, який відкриває масштабні перспективи для персоналізованих електронних сервісів, але водночас викликає серйозні питання щодо конфіденційності, етики та потенційного зловживання персональними даними.

Ілон Маск, у свою чергу, припускає, що «Ймовірність того, що штучний інтелект перевершить інтелект будь-якої окремої людини до кінця 2025 року, стає дедалі вищою, а можливо, і всього людства — до 2027–2028 років. Ймовірність того, що ШІ перевищить сукупний інтелект усього людства до 2030 року, становить приблизно 100% (посилання).

Повертаючись до теоретичних напрацювань України, варто зазначити, що значним поштовхом для залучення провідних і молодих прогресивних науковців до дослідження питань залучення ШІ у систему правосуддя стали три спеціалізовані науково-практичні заходи, проведені у 2024 році за ініціатииви вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ.

Результатом таких заходів стали три окремі збірники, до яких увійшли думки, ідеї та пропозиції десятків науковців та практиків, що безпосередньо цікавляться питаннями ШІ та його інтеграції у систему правосуддя: (1) Цифровий розвиток України: проблеми та перспективи : матеріали доповідей учасників круглого столу (м. Одеса, 22 березня 2024 р.) / уклад.: Д. Г. Манько, Я. О. Тицька, А. О. Згама ; Міжнародний гуманітарний університет. – Одеса : Фенікс, 2024. – 57 с., посилання; (2) Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024). Artificial intelligence in science and education : збірник матеріалів міжнародної наукової конференції (Київ, 1-2 березня 2024 р.) / упоряд.: А. Яцишин, В. Матусевич, В. Коваленко. – Київ : Український інститут науково-технічної експертизи та інформації, 2024. – 600 с., посилання; Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості : збірник тез Всеукраїнського круглого столу (м. Львів, 15 березня 2024 року) / упор. О. О. Барабаш.: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 214 с. посилання.

Значний поштовх до професійних дискусій надає проєкт «Штучний інтелект і правосуддя», що реалізується Центром права і політики імені Станіслава Дністрянського за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» у рамках спільної ініціатииви «Європейське Відродження України». У межах цього Проєкту вже підготовлено низку аналітичних оглядів та зібрано думки провідних спеціалістів, які працюють у сфері правосуддя або суміжних галузях (посилання), зокрема «Перспективи та межі використання штучного інтелекту в кримінальному процесі» (посилання), а також стаття Дарини Бойко та Івана Городиського «Наздоганяючи Європу: як США намагаються врегулювати індустрію штучного інтелекту» (посилання).

Окремо заслуговує на увагу захищена у 2024 році Тимошенко Є.А. (Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України») дисертація на тему «Правове забезпечення застосування штучного інтелекту в Україні» (посилання), яка головним чином присвячена дослідженню правової природи та правового забезпечення застосування ШІ в Україні, а також комплексному теоретичному та практичному аналізу зарубіжного законодавства, зокрема ЄС щодо визначення правових засад застосування ШІ.

Спробую окремо зупинитися на публікаціях, у яких детально, із використанням реальних прикладів практичного застосування ШІ висвітлено стан розвитку, основні ризики та перспективи впровадження нових цифрових технологій у судову систему.

Максим Войнов у своєму дослідженні «Штучний інтелект та юридична сфера: чи зможуть технології замінити суддів?» (посилання) характеризує можливість використання ШІ у юридичній сфері, зокрема в судочинстві, для підвищення ефективності процесів та розвантаження судової системи, а також підкреслює потенційні ризики, пов'язані з непрозорістю рішень та дискримінацією і загрозою фундаментальним правам людини, що потребує обережного підходу до впровадження таких технологій.

Праця Ольги Петрів «Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів» (посилання) присвячена аналізу ролі ШІ у модернізації судової системи, підкреслюючи його потенціал у підвищенні ефективності, швидкості та доступності правосуддя, а також звертає увагу на ризики, пов'язані з використанням ШІ, зокрема можливість надання неправдивої інформації.

Аліна Січкара у своїй публікації «Регулювання ШІ в ЄС. Акт про штучний інтелект» (посилання) аналізує процес гармонізації регулювання ШІ в Україні та Європейському Союзі, зокрема імплементацію положень Регламенту ЄС про штучний інтелект, рекомендацій Ради Європи, а також стандартів Організації європейського економічного співробітництва та ЮНЕСКО в українське законодавство до 2027 року, підкреслюючи важливість поступової інтеграції європейських норм, враховуючи національні особливості, для забезпечення безпечного та етичного використання ШІ в Україні.

Валерія Шемшученко у своїй роботі «Штучний інтелект у правосудді» (посилання), яка є однією з найбільш цитованих, здійснила дослідження можливостей і викликів, пов'язаних із впровадженням штучного інтелекту в судову систему, з акцентом на дотримання основних принципів правосуддя, таких як недискримінація, неупередженість і верховенство права. Авторка вважає, що штучний інтелект має значний потенціал для автоматизації судових процесів і підвищення ефективності правосуддя, але його використання вимагає дотримання фундаментальних принципів, нормативного регулювання і забезпечення прозорості алгоритмів для уникнення дискримінації та порушень прав людини.

Цінними є також десятки наукових досліджень, які безпосередньо стосуються питань інтеграції ШІ у систему правосуддя. Обсяги цієї публікації дозволяють зупинитися лише на найоб'ємніших та найзмістовніших, не применшуючи роль та значення інших наукових робіт.

Белікова М.І. у своєму дослідженні «Штучний інтелект в адміністративному судочинстві» (посилання) здійснила аналіз перспектив впровадження ШІ в адміністративне судочинство України, включаючи визначення його потенціалу, ризиків і відповідності конституційним та правовим нормам. Водночас авторка наголошує, що повністю автоматичне вирішення адміністративних справ без участі судді не відповідає конституційним нормам, і пропонує розглядати ШІ як інструмент, що підсилює ефективність судочинства, але не замінює людський фактор.

Спільне наукове дослідження Белова Д.М. та Белової М.В. «Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях, потенціал та ризики» (посилання) є одним з найбільш цитованих у інших дослідженнях та спрямоване на окреслення ролі застосування ШІ у судочинстві, його впливу на процес прийняття судових рішень, а також виявленні потенційних ризиків, пов'язаних із його використанням. Автори роблять висновок про те, що незважаючи на значний потенціал ШІ у прискоренні судових процесів та покращенні доступу до правосуддя, існують суттєві ризики, такі як алгоритмічна несправедливість, недостатня прозорість та проблеми відповідальності, які необхідно враховувати при впровадженні ШІ в судову систему.

Спільна праця Борщевської О.М. та Заснова І.О. «Правові підстави та перспективи використання штучного інтелекту в судочинстві України» (посилання) висвітлює аналіз існуючого законодавства та визначає перспектив його розвитку для ефективного впровадження ШІ в судочинство. Основний висновок публікації свідчить, що для повноцінної інтеграції ШІ в судову систему України необхідно розробити окремий закон, який би регулював особливості та способи використання цієї технології, враховуючи міжнародний досвід та потенційні ризики, пов'язані з її впровадженням.

Вознюк С.С. та Гришко В.І. у роботі «Проблемні аспекти впровадження штучного інтелекту у сфері юриспруденції» (посилання) здійснили наукову розвідку стосовно викликів та перешкод, пов'язаних із

інтеграцією ШІ у різні галузі права та сфокусовано увагу та тому, що, попри потенціал ШІ у підвищенні ефективності юридичних процесів, існують значні проблеми, такі як відсутність єдиного визначення ШІ, етичні дилеми та ризики для незалежності судової системи, які потребують ретельного розгляду перед його впровадженням у сферу юриспруденції.

Робота Гачкевич А.О. «Передумови безпечного використання інструментів штучного інтелекту суддями» (посилання) визначає та узагальнює умови безпечного використання інструментів ШІ суддями України для оптимізації виконання завдань із мінімізацією істотних ризиків. Автор демонструє обережно позитивне ставлення суддів до нових технологій, що є запорукою підвищення ефективності судової системи, автоматизації складних завдань та мінімізації негативних наслідків технологічного прогресу.

У свою чергу Гафич О.І. у статті «До питання усунення ризиків, пов'язаних із використанням штучного інтелекту в судочинстві» (посилання) виділяє перспективи, виклики та ризики, пов'язані із впровадженням ШІ в судову систему, а також визначає способи забезпечення його безпечного та ефективного використання в межах правосуддя. У роботі також наголошується на те, що ШІ в судовій системі відкриває широкі можливості для підвищення ефективності та якості правосуддя, проте потребує чіткого нормативного регулювання, спеціального навчання суддівського корпусу і моніторингу для мінімізації етичних, правових та безпекових ризиків

Колективна робота Дроздова О.М., Малоземової О.В. та Мхитарян А.С. «Дослідження стану та перспектив використання ШІ у сфері правосуддя» (посилання) передбачає аналіз національного та міжнародного досвіду регулювання і застосування систем ШІ у судочинстві, а також визначення потенційних напрямків розвитку цих технологій у правовій сфері. Автори стверджують, що незважаючи на значний потенціал ШІ у підвищенні ефективності судових процесів, існують суттєві виклики, пов'язані з правовим регулюванням, етикою та довірою до таких систем.

Серед найцінніших висновків статті Жукевича І.В. на тему «Застосування штучного інтелекту в механізмі судового контролю за виконанням рішень у цивільному судочинстві України» (посилання) слід виділити те, що ШІ може бути ефективним інструментом для допомоги суддям у пошуку та обробці інформації, проте його застосування повинно відповідати європейським стандартам, зберігаючи незалежність суддів та забезпечуючи дотримання прав людини.

Стаття Наталії Калинюк та Катерини Мельникова "Правові аспекти застосування штучного інтелекту в юриспруденції: досвід України" (посилання) піднімає питання ролі штучного інтелекту в юриспруденції України в умовах європейської інтеграції та викликів, спричинених війною, наголошуючи на його потенціалі для підвищення ефективності правозастосування і протидії злочинності.

Схожих позицій дотримується і Ковальчук О.Я., оскільки праця «Правові рамки застосування штучного інтелекту в судовій системі» (посилання) спрямована головним чином на пошук збалансованого підходу до правового регулювання використання ШІ в судочинстві, що дозволить максимально використати його переваги, одночасно захищаючи права людини та верховенство права.

Ці та інші важливі аспекти дослідження питання залучення ШІ до судової системи висвітлені також у двох інших працях, підготовлених Ковальчук О.Я. спільно з Теремецьким В.І. "Штучний інтелект як чинник цифрової трансформації судової системи" (посилання) та "Штучний інтелект як чинник цифрової трансформації судової системи" (посилання).

У науковому дослідженні Огнев'юк Т.В. «Штучний інтелект і верховенство права: світова практика та можливості для України» (посилання) зроблено висновок про те, що стрімкий розвиток штучного інтелекту в правосудді відкриває перспективи для вирішення стандартних справ та автоматизації рутинних процесів, але потребує обережного впровадження з урахуванням можливих загроз для принципу верховенства права, прозорості рішень та прав людини, а також необхідності навчання працівників судової системи для ефективного й етичного використання нових технологій.

Також важливе значення для досліджуваної теми має праця, підготовлена Плахотнік О.В. та Лохматов О.А. «Штучний інтелект як асистивна технологія у роботі адвоката та прокурора» (посилання), в якій автори зробили власні висновки про можливості та обмеження використання ШІ в судовій системі, зокрема в оцінці його асистивної ролі та впливу на судову практику, а також про те, що хоча ШІ може служити корисним

інструментом для підтримки суддів у прийнятті рішень, його застосування повинно бути обмежене допоміжною роллю, щоб зберегти незалежність суддів та дотримання принципів правосуддя. Схожі висновки можна знайти у роботі Чабана В.І. «Роль та межі застосування штучного інтелекту у судочинстві» (посилання).

Разметаєва Ю.С. у праці «Штучний інтелект для прийняття судових рішень: деякі потенційні ризики» (посилання) звертає увагу на те, що, хоча ШІ може підвищити ефективність судочинства, його використання повинно базуватися на принципах справедливості та верховенства права, з урахуванням можливих упереджень алгоритмів та необхідності розсудливої алгоритмізації; підкреслює необхідність інтеграції етичних принципів у розробку та застосування ШІ у судовій системі, що є критично важливим для забезпечення справедливості та довіри до правосуддя.

Висновки:

Україна демонструє значний прогрес у дослідженні та впровадженні штучного інтелекту (ШІ) в систему правосуддя. Протягом останніх двох років було організовано понад три науково-практичні конференції, створено спеціалізовані збірники праць, захищено дисертації та реалізовано профільні проєкти, зокрема базу даних рішень Верховного Суду з використанням ШІ. Така активність свідчить про формування ґрунтовної наукової бази та зростання практичного інтересу до інтеграції цифрових технологій у правосуддя.

Інтеграція ШІ розглядається як перспективний напрям розвитку судової системи України, що відповідає світовим тенденціям. Використання ШІ відкриває можливості для автоматизації рутинних завдань, підвищення ефективності судових процесів та покращення доступу до правосуддя. Аналіз ШІ великих масивів даних може значно оптимізувати роботу суддівського корпусу, проте важливо зберігати баланс між використанням технологій та забезпечення незалежності судової влади.

Впровадження ШІ потребує комплексного підходу, що охоплює нормативне регулювання, технологічне забезпечення, освітню підготовку фахівців і аналіз потенційних ризиків. Для мінімізації таких ризиків, як алгоритмічна упередженість, непрозорість рішень і негативний вплив на права людини, необхідно розробити стандарти прозорості алгоритмів, механізми оцінки упередженості й впровадити правові гарантії відповідальності за результати використання ШІ.

Наукова спільнота є ключовою рушійною силою інтеграції ШІ в правосуддя. Науковці та практики проводять дослідження, пропонують рекомендації, аналізують міжнародний досвід і створюють експертну базу для формування нормативних підходів. Зокрема, розробка принципів етики для використання ШІ та оцінка його впливу на судову систему, сприяють забезпеченню прозорості й відповідності технологій правовим стандартам.

Україна має унікальні передумови для лідерства у впровадженні ШІ в правосуддя завдяки високому рівню цифровізації, активній науковій діяльності та курсу на євроінтеграцію. Ці фактори мають стимулювати створення нормативної бази, яка відповідатиме європейським стандартам, і дозволить максимально реалізовувати потенціал ШІ для підвищення прозорості, ефективності та доступності судових процесів.

Файли матеріалу

[Оригінальний файл автора](#)